

Energie voor morgen. Kijlijnen voor een duurzaam energiesysteem

Jan Turf en Helga Van der Veken

Het ARGUS-rapport Energie voor Morgen. Kijlijnen voor een Duurzaam Energiesysteem (verschijning midden januari 2014 bij Lannoo/Campus) vormt de neerslag van een twee jaar durend proces waarbij een brede groep belanghebbenden en een reeks experts werden geïnterviewd over hun visie op aspecten van een duurzaam energiesysteem voor Vlaanderen.

De methode, die About Society hanteert en ook ARGUS toepast, is op zich innovatief. De nadruk ligt, in tegenstelling tot de meeste gangbare studies en rapporten, uitdrukkelijk *niet* op cijfers of technologieën, al blijven die natuurlijk het draagvlak voor het nieuw te ontwikkelen energiesysteem.

Het uitgangspunt van de methode verschilt niet enkel van de talloze klassieke cijfer- en technologierapporten, maar onderscheidt zich ook ten gronde van de meer innovatieve maatschappelijke benadering die bijvoorbeeld de G1000 kenmerkt (burgertop over politieke thema's). Waar de G1000 de *common sense* van een grote groep geïnteresseerden samenbrengt, kiest de door ARGUS

gehanteerde methode ervoor om niet enkel *common sense* als basis te hanteren, maar ook – en zeer expliciet – deze te combineren met het erkennen van 'belangen'.

De deelnemers aan het ARGUS-proces werden bewust geselecteerd. Niet enkel op basis van hun kennis, maar ook op basis van het inzicht dat zij hebben in de belangen van sociaaleconomische en maatschappelijke actoren. We betrokken dus zowel industriële als ecologisten, zowel vakbondsmensen als academici, zowel energieproducenten als

–consumenten, zowel technologie-aanbieders als netbeheerders. Het uitgangspunt daarbij is het inzicht dat het weinig relevant is om een model te ontwikkelen, dat niet door de actieve segmenten van de maatschappij kan worden gedragen. Slagen we er daarentegen in, om inzichten en belangen op één lijn te krijgen, dan ontstaat er een model dat zowel intelligent als operationeel kan zijn.

De gesprekken gebeurden *off the record*. Ook dat maakt deel uit van de gehanteerde methodiek. We spoorden mensen op, zowel binnen als buiten organisaties en structuren, die vrijuit konden praten. Het ging er niet om de officiële standpunten van hun organisatie te verwoorden (daarover staat voldoende op papier), maar wel om hun inzichten en zorgen over toekomstige ontwikkelingen – in dit geval op het vlak van energie – met hen te bespreken. In ruil voor hun openheid werd afgesproken dat niemand wordt geciteerd. Hun bijdrage vormde daarentegen wel de grondstof voor het uiteindelijke rapport en de oriëntaties die hierin werden gekozen.

Het uitgangspunt van de ARGUS-methode verschilt niet enkel van de talloze klassieke cijfer- en technologierapporten, maar onderscheidt zich ook ten gronde van de meer innovatieve maatschappelijke benadering die bijvoorbeeld de G1000 kenmerkt (burgertop over politieke thema's).

In een 'tweede ronde' werden de bevindingen uit de oorspronkelijke interviewreeks, besproken op thematische rondetafels. Ook hier gold de afspraak om *off the record* te werken. De stap vooruit bestond erin dat gesprekspartners de eerste resultaten konden bespreken, in aanwezigheid van anderen. Tot slot werd het resultaat van al dat werk open en bloot besproken op een breed bijgewoonde conferentie. Het gaf alle betrokkenen de kans zich deze keer publiek te uiten. In deze fase werden ook de 'cliënten' van het proces betrokken, namelijk politici en administraties. Zij zullen immers in de volgende fases een hoofdrol spelen.

Omdat er zulke brede schare gesprekspartners uit sociaaleconomische hoek, het maatschappelijk middenveld, de energiesector en academische wereld betrokken waren, geeft het rapport ook een inzicht in een mogelijk toekomstig duurzaam energiesysteem, dat rekening houdt met een breed scala aan belangen en dus kans maakt om op een breed draagvlak te rekenen. Toch blijft het uiteindelijke document om evidente redenen onder de uitsluitende verantwoordelijkheid van de auteur(s) vallen.

Na het gevoerde maatschappelijk proces, is het nu het moment om een beleidsproces op te starten. Het succes van de oefening zal dus af te meten zijn aan de mate waarin deze overheden zich aangesproken voelen en zelf geïnteresseerd zijn om de aangereikte elementen als grondstof te gebruiken voor hun toekomstig beleid.

Veel meer dan elektriciteit alleen

We bespraken hierboven de werkwijze, en hoe deze zich onderscheidt van andere methodes. Maar ook op inhoudelijk vlak zijn er verschillen. Wie in Vlaanderen 'energiebeleid' zegt, denkt bijna uitsluitend aan het elektriciteitsbeleid. Nochtans vormt elektriciteit nauwelijks één vijfde van het Vlaams energetisch eindverbruik. Een wat bredere kijk dringt zich dus op.

De warmtevraag, zowel huishoudelijk als industrieel, is drie maal groter dan de elektriciteitsvraag. Het zal meteen duidelijk zijn dat, willen we onder meer de klimaatdoelstellingen realiseren, elektriciteitsbeleid alleen niet zal volstaan. Daarom wordt in het ARGUS-rapport niet enkel het elektriciteitssysteem uitgespit, maar krijgt ook de vraag naar een consistent warmtebeleid volle aandacht.

Tot slot wordt ook het energieverbruik van het transport- en het mobiliteitssysteem bekeken. Dit laatste punt wordt in dit artikel niet behandeld. Vermelden we dat het rapport ook ruim aandacht besteedt aan de financierbaarheid van het systeem. Ook hier gaan we in dit artikel niet dieper op in. Hier concentreren we ons dus op de aspecten 'electriciteit', 'warmte' en 'industrieel beleid'.

Wie zich aan een oefening rond een duurzaam energiesysteem waagt, moet eerst definiëren wat onder het containerbegrip 'duurzaam' verstaan wordt. Duurzaamheid wordt, ten onrechte, soms nog begrepen als uitsluitend de P van planet.

'Duurzaamheid' duidelijk stellen

Wie zich aan een oefening rond een duurzaam energiesysteem waagt, moet eerst definiëren wat onder het containerbegrip 'duurzaam' verstaan wordt. Duurzaamheid wordt,

ten onrechte, soms nog begrepen als uitsluitend de P van *planet*. Een gesprekspartner – gepokt en gemazeld in het energiebeleid - formuleerde zijn gedachte als volgt:

'Duurzaamheid, allemaal goed en wel, maar er mag toch ook nog aandacht gaan naar de economische impact.'

Het illustreert hoe diep de eenzijdige benadering van het duurzaamheidsconcept in de samenleving ingebakken zit. Een duurzaam energiesysteem draagt ook bij tot de P van *profit* of *prosperity*, de economische kwaliteit en welvaart, en tot de P van *people*, de sociale rechtvaardigheid. Het heeft dus weinig zin een 'duurzaam energiesysteem' uit te bouwen dat de economische basis van onze welvaart ondermijnt, net zoals het niet aanvaardbaar is om de rekening voor een duurzaam energiesysteem door de sociaal zwakkeren te laten betalen. Daarom hebben we in elke stap van het proces de vraag gesteld of we voldoende oog hadden voor elk van de drie P's. Het viel ons daarbij op dat vooral de relatie tussen de ecologische en de sociale dimensie van het energiebeleid sterk onderbelicht blijft. Vooral bij de huishoudelijke warmtevraag zien we daar een fundamenteel probleem.

Een andere spontane en breed verbreide misvatting, is dat een duurzaam energiesysteem automatisch samenvalt met een systeem met 100 procent hernieuwbare energie. Immers, niet alle hernieuwbare energie verdient het stempel duurzaam. Zo botst bijvoorbeeld de inzet van sommige biomassa op ecologische en sociale grenzen. Toch zal een duurzaam energiesysteem (duurzame) hernieuwbare bronnen als materiële basis moeten hebben. We gebruiken hier de term 'materiële' basis, omdat een duurzaam energiesysteem ook een tweede grondslag heeft: energiezuinigheid. Het aandeel inefficiënt opgewekte en verbruikte energie, tot pure zinloze verkwisting toe, blijft bijzonder groot en verdient daarom prioritaire aandacht.

Elektriciteit: een systeem in volle transitie

De vraag is vandaag niet *of* we naar een nieuw elektriciteitssysteem evolueren, de vraag is *hoe* we dat systeem moeten vormgeven. Het bestaande elektriciteitssysteem, ontworpen in de jaren '70 van de vorige eeuw, is vandaag onderhevig aan materiële sleet, maar vooral aan structurele veroudering. De samenleving en de economie van die tijd was in niets te vergelijken met de huidige. Informatisering, technologische ontwikkelingen, mobiliteitsevoluties, grondige verschuivingen in de economie, nieuwe inzichten in energie en energie-efficiëntie, ... ongeveer alle parameters zijn de voorbije halve eeuw grondig doorheen geschud.

Het nieuwe energiemodel, dat ons de komende 50 jaar zal moeten dienen, zal dan ook op andere premissen moeten worden gevestigd. Dat we bij de transitie naar een nieuw en performanter elektriciteitssysteem meteen ook moeten kiezen voor een duurzaam systeem, wordt door niemand in twijfel getrokken. De aarzelingen liggen veeleer bij de timing, en worden aangewakkerd door een aantal onzekerheden. Vandaar ons pleidooi om een duidelijk pad uit te stippelen en het stap voor stap op een transparante en participatieve wijze in praktijk te brengen. Elke poging om het nieuw te ontwikkelen systeem aan de belangrijke maatschappelijke of economische groepen op te dringen, zal leiden tot stilstand en een hogere factuur.

We vertrekken evenwel niet van nul. De vernieuwing van ons elektriciteitssysteem is zelfs reeds in volle gang. We gaan hier dieper in op een aantal tendensen die vandaag reeds de basis vormen voor het toekomstige energiesysteem. Het valt op dat hierbij zowel top-down- als bottom-up-ontwikkelingen plaatvinden. Beide autonome dynamieken goed integreren, vormt de sleutel voor succes.

Vier ontwikkelingen die ons elektriciteitssysteem revolutioneren

De vrijmaking van de energiemarkt heeft het elektriciteitslandschap grondig hertekend. Naast de geleidelijke toename van keuzevrijheid bij de consument, zien we ook de nationale grenzen in de elektriciteitsmarkt vervagen. De omslag naar een Europees-regionale markt is vandaag een feit.

Sinds 9 november 2010 is er een marktkoppeling tussen België, Frankrijk, Duitsland, Luxemburg, Nederland en Oostenrijk. Binnen die Centraal West-Europese regio (CWE-regio) bestaan er vandaag minder fysieke en organisatorische belemmeringen. De CWE-landen zijn fysiek met elkaar verbonden via het bovenliggende hoogspanningsnet; commercieel zijn ze verbonden door impliciete veilingen (*implicit auctioning*), de gelijktijdige verhandeling van elektriciteit en transmissiecapaciteit. Hierdoor kunnen verkoop en levering in één beweging doorgaan.

Het is mede dankzij het bestaan van deze CWE-markt dat we de winter van 2012-2013 zonder grote incidenten zijn doorgekomen. Die winter lag immers een derde van ons nucleair potentieel stil. Toch ging het licht niet uit. Al moeten we hier meteen bij vermelden dat het op sommige momenten echt wel kantje boordje is geweest. De CWE-markt kent immers enkele zwakke schakels: de transmissiecapaciteit die ons land met de markt verbindt, is nog te beperkt. Ook het gebrek aan politieke integratie en sturing speelt het systeem parten. En er ligt een tijdbom onder het systeem: de Franse politiek van elektrische verwarming zou bij een plotse en hevige winterpiek het systeem kunnen platleggen. We komen er verder op terug.

De ontwikkeling van hernieuwbare elektriciteitsvoorziening vormt een tweede fundamentele evolutie. Het aandeel groene elektriciteit in het Vlaamse eindverbruik is weliswaar beperkt (7,5% in 2011), maar neemt snel toe (was 1,8% in 2005). Ze heeft een grote impact op het elektriciteitsstelsel. Een van de typische kenmerken van groene stroom is de variabele output. Dat geldt vooral voor zonne- en windenergie, die fluctueren volgens het zonne- en windaanbod. Omdat we in een groter centraal West-Europees geheel zijn opgenomen, dat op haar beurt aansluit bij de Scandinavische markt, worden heel wat van deze pieken en dalen weg geëffend, maar het gaat wel om een fundamenteel variabel systeem. Ook daar komen we verder op terug.

De vrijmaking van de markt, de doorbraak van hernieuwbare energietechnologie en het gevoerde ondersteuningsbeleid droegen bij tot de snelle opmars van decentrale elektriciteitsopwekking. Tienduizenden kleine producenten brengen stroom in het systeem op het ene ogenblik en nemen er af op een ander ogenblik.

De vrijmaking van de markt, de doorbraak van hernieuwbare energietechnologie en het gevoerde ondersteuningsbeleid hebben bijgedragen tot de snelle opmars van decentrale elektriciteitsopwekking, die we als een derde fundamentele verandering

kunnen zien. Tienduizenden kleine producenten (ook 'prosumenten' genoemd) brengen stroom in het systeem op het ene ogenblik en nemen er af op een ander ogenblik. Gecombineerd met de kenmerken, eigen aan hernieuwbare bronnen, stelt dit het systeem in het algemeen en netbeheerders in het bijzonder voor nieuwe uitdagingen zoals congestieproblemen, ongelijktijdigheid van de productie en afname, afhankelijkheid van het weer, of een bidirectioneel net, met mogelijke capaciteitsproblemen tot gevolg.

Parallel met de technologische evoluties dient zich rond het elektriciteitssysteem ook een vierde ontwikkeling aan: een trend naar meer autonomie, naar bottom-up-initiatieven als reactie op de 'grote systemen' die te traag evolueren naar duurzaamheid. Er wordt gezocht naar meerwaarde die niet uitsluitend of niet noodzakelijk financieel is, en dit zowel op individueel, als op wijkniveau. Het lijkt een algemene maatschappelijke trend. We denken hierbij aan concepten als 'stadslandbouw', 'autodelen', 'lokale munteenheden', 'cohousing', ... In de meeste gevallen zijn dat vandaag nog niche-ontwikkelingen, voornamelijk in stedelijke omgevingen. In de Verenigde Staten ziet men die trend echter al als de aanzet voor een heel nieuwe stedelijke economie, en verwachten sommigen zelfs dat de impact ervan te vergelijken zal zijn met die van het internet.

Bekijken we de combinatie van decentrale hernieuwbare energieopwekking en het streven naar autonomie, dan wordt het duidelijk dat een doorbraak in de opslagtechnologie voor grote verschuivingen zou kunnen zorgen. Nu moet stroom op lokaal vlak nog worden verbruikt op het moment van productie. Lokale opslag zou daar grondig verandering in brengen. Niet alles is in handen van de regelgever of de eengemaakte markt...

Waarom centrales sluiten

Een van de paradoxen van het nieuwe elektriciteitssysteem is de combinatie van structurele overproductie met het risico op tijdelijke tekorten. Dat heeft uiteraard alles te maken met de fluctuaties die optreden aan beide zijden van het spectrum. In het verleden was enkel de vraagzijde sturend. Er werd een stabiele *base load* voorzien door de inzet van kernenergie. Bovenop die *base load* kwam de elektriciteitsproductie uit gas- en steenkoolcentrales. Deze produceerden meer of minder, naargelang de evolutie in de vraag.

In het nieuwe systeem wordt de rol van nucleaire installaties overgenomen door hernieuwbare productie. Hoe groter de hernieuwbare installaties, en hoe beter gespreid over diverse technologieën en regio's, hoe stabielere de productie. Toch zullen fluctuaties ten allen tijde blijven bestaan. Gasgestookte (of biomassagestookte) centrales

zullen er, samen met opslag, voor moeten zorgen dat (te) lage productie uit zon en wind steeds kan worden gecompenseerd. En daar dreigt het mis te lopen.

Deze uitdaging is niet zozeer technisch of technologisch, maar eerder economisch van aard. Door de bestaande overcapaciteit op het Europese net, halen de gasgestookte

Een van de paradoxen van het nieuwe elektriciteitssysteem is de combinatie van structurele overproductie met het risico op tijdelijke tekorten. Gasgestookte (of biomassagestookte) centrales zullen er, samen met opslag, voor moeten zorgen dat (te) lage productie uit zon en wind steeds kan worden gecompenseerd. En daar dreigt het mis te lopen.

centrales een te lage *load factor* (relatieve productietijd), waardoor investeringen in de back-upcapaciteit niet of onvoldoende rendabel zijn. Het resultaat is dat er niet langer in zulke capaciteit wordt geïnvesteerd en dat zelfs centrales gesloten worden. Zo kondigde de Duitse energieproducent E.ON in November 2013 nog aan dat haar gasgestookte centrale in Vilvoorde voor langere tijd dichtgaat.

De Belgische overheid (net als verschillende andere Europese overheden) wil hierop een antwoord bieden door producenten te vergoeden voor het beschikbaar houden van capaciteit (*capacity remuneration mechanism*). Zo wil ze erover waken dat er op elk moment aan de vraag kan worden voldaan, ook op het ogenblik dat we geconfronteerd worden met een hoge vraag en een laag aanbod.

De vraag daarbij is: wie zal dat betalen? Het is duidelijk dat indien elk land afzonderlijk een voldoende grote back-upcapaciteit voorziet het systeem veel duurder zal uitvallen dan indien we op Europees regionaal niveau of op Europees niveau in deze back-upcapaciteit voorzien. Een Europees geïntegreerd systeem, met een goed door-dachte inplanting van back-upcentrales, zou op termijn kunnen leiden tot rendabele centrales, die verder geen overheidssteun meer nodig zouden hebben. Het is een van die keuzes die mede de kostprijs van het hele systeem zullen bepalen.

Het is duidelijk dat er, naast de fysieke- en marktintegratie, snel werk moet worden gemaakt van beleidsintegratie, of op zijn minst goede afspraken tussen de diverse landen van de CWE-regio en de aanpalende Scandinavische regio, waar onder mee Noorwegen over een zeer grote bufferingscapaciteit beschikt.

Een van de problemen die zich hierbij stellen is dat één land, Frankrijk, de overheersende tendens in de CWE- en NWE-regio naar decentrale en hernieuwbare productie niet volgt, en blijft inzetten op een sterk centraal en weinig soepel model. Een echt koude winter in Frankrijk, zou zelfs heel het Europees systeem kunnen ontregelen, omdat Frankrijk massaal heeft ingezet op elektrische verwarming. Het land kan bij grote koude de piekvraag evenwel niet aan, en zou dus voor deze ene functie en deze enkele dagen of weken per jaar een grote extra back-upcapaciteit vergen, waardoor het systeem plots veel meer zou gaan kosten of zelfs onbetaalbaar wordt. Het ziet er vooralsnog niet naar uit dat Frankrijk mee wil evolueren met haar Europese burens.

Elektriciteit wordt belangrijker

Vandaag vormt elektriciteit nog maar een beperkt deel van het Vlaams energetisch eindverbruik. In een duurzaam energiesysteem zal dit aandeel evenwel gestaag toenemen. Om fossiele toepassingen terug te dringen zal het verbeteren van de energie-efficiëntie alleen niet volstaan, er zal ook een overstap nodig zijn van fossiel naar (duurzaam) elektrisch.

Het nieuwe elektriciteitssysteem moet dan ook geconcipieerd worden vanuit een brede visie op de integratie van delen van de warmte- en mobiliteitsvraag in het elektrisch systeem. De vraag naar huishoudelijke warmte zal in de toekomst gevoelig dalen. Dit opent het perspectief naar (elektrisch ondersteunde) warmtetoepassingen zoals warmtepompen (maar dan enkel indien ze gekoppeld zijn aan buffering) en zonneboilers. Inzake mobiliteit geldt dezelfde dubbele strategie: verminderen van de vraag, gekoppeld aan het elektrificeren van het aanbod: trein, tram, elektrische of watergasauto's,

elektrische fiets, ... Mede daarom moeten netten versterkt en slimmer gemaakt worden en mede daarom is er nood aan verdere integratie op regionaal-Europees niveau.

Huishoudens en industrie

De industrie staat in voor 42,5 procent van het energetische eindverbruik in Vlaanderen. Ze overtreft daarmee de residentiële en aanverwante sectoren (huishoudens, diensten en landbouw in een verhouding van ongeveer 60/30/10), die verantwoordelijk zijn voor 36,5 procent van het Vlaamse eindverbruik. Mobiliteit en transport nemen 21 procent van het energetische eindverbruik voor hun rekening.

De verhouding elektriciteit/warmte ligt in de twee eerste sectoren ongeveer gelijk (25/75). Bij huishoudens in de enge zin, dus zonder de diensten en de landbouw is de verhouding ongeveer 20/80. Het bewijs dat warmte, vanuit sociaal oogpunt, een veel grotere uitdaging vormt dan elektriciteit.

Huishoudelijke warmte: het BEN-spagaat

Gebouwenverwarming (inclusief sanitaire warmte) slurpt ongeveer 27 procent van het Vlaams energetisch eindverbruik op. Warmtekosten wegen ook zwaar op het huishoudelijk budget. Europa verplicht om nieuwbouwwoningen tegen 2021 aan de BEN-norm (Bijna Energie Neutraal) te bouwen. Eenzelfde regel zou gelden voor grote renovatieprojecten, maar voor bestaande woningen bestaat er geen Europese regel. Hooguit moeten huurwoningen tegen 2020 over dakisolatie beschikken.

De gevoelig strengere regelgeving voor toekomstige nieuwbouw kan vergaande sociale problemen veroorzaken. Verdringing is er een van. Nieuwbouw wordt duurder omwille van de hoge energie-eisen. Hierdoor valt een deel van de potentiële bouwers

uit de boot. Zij gaan over naar de huurmarkt waar ze de financieel zwakkeren verdringen naar de laagste segmenten van de huurmarkt. Die bestaat overwegend uit lage-kwaliteitswoningen, slecht uitgerust en slecht geïsoleerd en dus met een hoge energiefactuur.

De gevoelig strengere regelgeving voor toekomstige nieuwbouw kan vergaande sociale problemen veroorzaken. Nieuwbouw wordt duurder omwille van de hoge energie-eisen, waardoor een deel van de potentiële bouwers uit de boot valt, die vervolgens op de huurmarkt de financieel zwakkeren verdringen naar lage-kwaliteitswoningen.

Er is dus nood aan een beleid dat het halen van de energiedoelstellingen combineert met het garanderen van toegang tot energiezuinige woningen voor iedereen. Jaarlijks wordt 1 procent van de Vlaamse woningen gerenoveerd. Een te laag tempo, willen we de CO₂-reductiedoelstellingen tegen 2050 realiseren.

Maar ook over de wijze van renoveren, valt heel wat te zeggen. Vaak gaat het om suboptimale ingrepen, waarbij heel wat middelen worden geïnvesteerd, terwijl het energetisch rendement van de ingrepen uiteindelijk laag is. Dat heeft te maken met gebrekkige kennis, maar ook met het bestaande ondersteuningssysteem, dat ook weinig efficiënte investeringen stimuleert. Dat bestendigt dan weer de (groeivende) kloof tussen

nieuwbouw en partieel gerenoveerde woningen, waardoor een *lock-in*-situatie ontstaat: eens de (minder efficiënte) investeringen gedaan zijn, zal het zeer lang duren voor er opnieuw geïnvesteerd kan worden. Ook de overheid moet hier het geweer van schouder veranderen. Vandaag worden nog premies voorzien voor partiële verbouwingen van woningen met een E-peil van 90 of hoger, die binnen tien tot vijftien jaar helemaal niet meer aan de normen van dat moment (E30 of lager voor nieuwbouw) zullen voldoen.

Om succesvol te zijn op energetisch en sociaal vlak, zal het beleid haar ondersteuning moeten richten op een grondige energierenovatie van bestaande woningen, met energiedoelstellingen die deze van nieuwbouw benaderen. Het energiebeleid kan hier aansluiting vinden bij nieuwe visies op stedenbouw. In het kader van stads- en wijkvernieuwing, kunnen afbraak en heropbouw nieuwe mogelijkheden bieden. In wijken met veel laagkwalitatieve woningen kunnen wijkrenovatieplannen worden ontwikkeld, waarbij stratenplannen worden aangepast, zodat er meer ruimte komt voor stedelijk groen, speelpleinen en speelstraten, en een betere stedelijke mobiliteit; de nieuwbouwhuizen kunnen voldoen aan de strengste energienormen; ongezonde woningen worden vervangen door gezonde; er kan een plaatselijk warmtenet worden voorzien; er kan een nieuwe sociale mix ontstaan...

Om succesvol te zijn op energetisch en sociaal vlak, zal het beleid haar ondersteuning moeten richten op een grondige energierenovatie van bestaande woningen, met energiedoelstellingen die deze van nieuwbouw benaderen.

Het sluitstuk van het beleid ligt in het verder optrekken van de Vlaamse doelstellingen inzake sociale woningbouw en deze van meet af aan aan de strenge energiedoelstellingen te onderwerpen.

Een industrie met twee snelheden

Het belangrijkste kenmerk van de Vlaamse industrie is haar energie-intensiteit. Volgens MIRA (Milieurapport Vlaanderen) kent Vlaanderen een energie-intensiteit van 9,1PJ/miljard euro BBP, tegenover een Europees gemiddelde van 6,45PJ/miljard euro (cijfers 2010). Met andere woorden: het aandeel van de energiekost in de Vlaamse economie ligt anderhalve maal hoger dan het Europees gemiddelde. De Vlaamse economie is dus, meer dan die van andere landen, gevoelig voor de impact van het energiesysteem.

De grootste slokop op energetisch vlak is de energie-intensieve (basis)industrie: voornamelijk de (petro)chemie en de staalindustrie. Ook papier en voeding zijn energie-intensief, maar hun relatieve aandeel in de energieconsumptie is kleiner. Vaak wordt de energie-intensieve industrie met de vinger gewezen. Energie-intensief wordt dan verward met energetisch inefficiënt. Typisch kenmerk van de energie-intensieve industrie is nochtans dat zij relatief energie-efficiënt werkt. Het energiegebruik van de Vlaamse industrie daalde in de periode 2000-2011 met bijna 6 procent, terwijl de bruto toegevoegde waarde met 10 procent steeg. Dat wijst op een hogere energie-efficiëntie, vooral dan in de meest intensieve sectoren. Door verdere investering vallen in deze sectoren nog efficiëntiewinsten te boeken, maar binnen de bestaande technologieën zijn deze in elk geval beperkt.

Heel anders ligt het bij de laag energie-intensieve sectoren. Ondanks de grote aandacht voor het energithema de voorbije jaren, blijkt dat er in de industrie een zeer ruime marge aanwezig is voor het verbeteren van de energie-efficiëntie.

Bedrijven die een energiescan ondergaan, rapporteren dat ze in eerste instantie hun energie-efficiëntie met 20 procent verhogen, door alleen die ingrepen toe te passen die meteen een kosten-efficiënt resultaat opleveren. Eenvoudige ingrepen in de verlichting van gebouwen en werkplaatsen (gemiddeld goed voor 20 procent van de elektriciteitsfactuur) kunnen tot 35 procent besparing opleveren. De doorbraak van de led-technologie zal tot nog grotere besparingsmarges leiden. Voor sommige van deze bedrijven zouden gemakkelijk energiewinsten tot 50 procent kunnen worden gerealiseerd.

Opvallend was dat een aantal bedrijven, die onder de audit-convenant vallen (en dus op energetisch vlak sterk zouden moeten presteren) alsnog intekenden op een aanbod van de stad Gent om hen te ondersteunen bij hun energiebeleid en hierdoor nog aanzienlijke efficiëntiewinsten boekten. Er bestaat dus een zeer ruime marge voor verbetering van de energie-efficiëntie in de niet- of matig intensieve industrie. Dit zou evenwel de totale energie-intensiteit van onze economie nog niet spectaculair doen dalen. Dat komt door het relatief hoge aandeel in de energieconsumptie van de energie-intensieve industrie zelf.

Met deze gegevens kan op twee manieren worden omgegaan. Of je aanvaardt, onder bepaalde voorwaarden, de energie-intensiteit van onze economie en tracht ook de energie-intensieve activiteiten verder te verankeren. Of je kiest voor een minder energie-intensieve industrie, wat onze energie-afhankelijkheid laat dalen, maar meteen ook een deel van de basis onder onze economische welvaart en een niet onaardige tewerkstelling laat verloren gaan.

Soms wordt dit dilemma beschouwd als een keuze tussen economie en ecologie. Wie zo denkt, slaat de bal aardig mis. Het verplaatsen van de energie-intensieve economie over de aardbol levert geen enkele milieu- of klimaatwinst op. Het probleem verplaatst zich gewoon met de industrie mee. In onze visie op duurzaamheid is verplaatsing van de energie-intensieve industrie dus een negatieve zaak: geen ecologische winst en een belangrijk sociaal en economisch verlies.

Het alternatief is veel interessanter: je streeft er actief naar om de energie-intensieve industrie hier te behouden, maar je blijft druk zetten om de energie-efficiëntie te optimaliseren. Daar bestaan twee complementaire strategieën voor: de ene, die van de gestage verbetering van de processen. Ruwweg (we maken hier een amalgaam van diverse sectoren) wordt ingeschat dat daarmee op termijn nog zo'n 10 procent efficiëntiewinst kan worden geboekt. Een emissiereductie van 80 tot 95 procent, nodig om het klimaat te redden, halen we daarmee echter niet. Daarom is de tweede strategie het inzetten van duurzame energie. Daarmee kunnen veel grotere emissiereducties worden bereikt.

Het ARGUS-rapport pleit voor het behoud van de energie-intensieve industrie in Vlaanderen. We stellen evenwel vast dat er op korte en wellicht middellange termijn een ernstige dreiging op deze industrie weegt: zowel in het Midden-Oosten, waar goedkope (fossiele) energie te over is, als in de VS, waar de gasprijzen fors gedaald zijn door het aanboren van schaliegas, wordt naar onze industrie gelonkt. Niet dat onze ondernemingen zoals in de automobielsector op korte termijn zouden kunnen verdwijnen. Maar er moet over gewaakt worden dat nieuwe investeringen niet uitsluitend naar de

lage-energiekostlanden gaan, zo niet zal de zware industrie in Vlaanderen op termijn doodbloeden.

Een van de mogelijke antwoorden op deze uitdaging ligt in het beheersbaar houden van de energiekosten voor onze industrie. Onze eerste strategie, deze van verhoogde energie-efficiëntie, kan daartoe bijdragen. De tweede strategie, het ontwikkelen van een nieuw en duurzaam energiesysteem, gebaseerd op hernieuwbare energie, stelt meer problemen. Op korte termijn kan ze – gezien de nodige investeringen – de kostprijs per kilowattuur omhoog jagen, althans wat de productiekost van elektriciteit betreft. Toch zien we in praktijk dat, mede onder druk van de overproductiecapaciteit die Europa op dit ogenblik kenmerkt (zie verder), de kilowattuurprijs soms aanzienlijk lager kan liggen dan tot voor kort het geval was. Vooral klanten van het hoogspanningsnet, de intensieve industrie dus, halen daar voordeel bij. Het loont dus meer dan de moeite om de reële prijsevoluties van nabij te bekijken.

Het ARGUS-rapport pleit dan ook voor een *new deal* tussen energie-intensieve industrie en samenleving. In die deal spant de samenleving zich in om de kostprijs van de energie voor onze industrie te helpen beheersen. Van de industrie wordt daar tegenover verwacht dat zij blijft investeren in energie-efficiëntie (wat tot nu toe reeds ten dele gebeurde via de benchmark convenant) én dat zij zich actief mee inzet om een goede transitie naar een duurzaam energiesysteem te helpen realiseren.

Wij beschreven hierboven twee strategieën om de uitstoot van de energie-intensieve industrie te reduceren. Naast deze twee basisstrategieën, waarvan de impact becijferbaar is, beschikt de industrie over een ‘derde weg’, deze van de doorgedreven inzet op research en innovatie. Is het niet mogelijk om bepaalde energie-intensieve processen te vervangen door totaal andere processen? Of van de diensten die bepaalde energie-intensieve producten ons leveren, te laten leveren door andere producten? Wie daarop inzet kan bij stijgende energieprijzen wel eens als winnaar uit de bus komen. De mogelijke impact van deze strategie valt niet te berekenen. Alles hangt af van de resultaten van het onderzoek. We stellen vast dat er voor deze aanpak bij de industrie zelf veel interesse bestaat. Vlaanderen beschikt op dat vlak ook over kennisinstellingen van hoog niveau. Waar het evenwel vaak nog aan ontbreekt, is het opstarten van pilootbedrijven, die de kloof tussen onderzoek en commerciële praktijk kunnen dichten. Ook dit kan deel uitmaken van een *new deal*.

Indien we het nieuwe energiesysteem maximaal kostenefficiënt willen uitbouwen, zal er nood zijn aan een nieuwe maatschappelijke én politieke consensus, die de voorbije decennia ontbrak. Ons politieke systeem blinkt niet uit in het streven naar consensus. Dat zal dus een aanpassing in de geesten vergen.

De P van politics

We hadden het hoger reeds over de drie ‘P’s’, deze van *people, profit of prosperity* en *planet*. Tijd om een vierde P aan te snijden. Deze van *politics*. We maakten reeds duidelijk dat het bestaande beleid niet langer aangepast is aan de noden van een nieuw en duurzaam energiesysteem.

Indien we het nieuwe energiesysteem maximaal kostenefficiënt willen uitbouwen, zal er nood zijn aan een nieuwe maatschappelijke én politieke consensus, die de voorbije decennia ontbrak. Ons politieke systeem blinkt niet uit in het streven naar consensus. Dat zal dus een aanpassing in de geesten vergen.

Onze beleidscultuur is er bovendien een van versnippering, niet enkel tussen beleidsniveaus maar ook binnen deze niveaus; een opdeling in beleidsdomeinen bemoeilijkt de noodzakelijke integrale benadering.

Daarom pleit het ARGUS-rapport voor een nieuw 'energiepact', gebaseerd op een langetermijnvisie en op een geïntegreerde benadering. Aan dat pact zouden alle maatschappelijke geledingen moeten participeren, en alle belangrijke politieke strekkingen. Zonder zulke nieuwe consensus zal het nieuwe energiesysteem zich uiteraard ook ontwikkelen, maar dan wel tegen een veel hogere kost.

Het ARGUS-rapport stelt daarom voor dat er een nieuwe consensus zou ontstaan rond 16 coherente 'werven', waarbinnen het beleid aan de slag kan. Eens deze werven zijn vastgelegd, kan de verdere uitvoering ervan aan beleidsdomeinen- en niveaus worden toevertrouwd. Op die manier kan de kloof tussen de nieuwe noden en de bestaande bestuurscultuur mogelijk worden gedicht.

Besluit

Drie p's – people, prosperity en planet – zitten vandaag in hetzelfde schuitje. En dat schuitje maakt water. Na de verkiezingen van 25 mei 2014 zal de vierde P – *politics* – een keuze moeten maken: hopen en hopen dat het schip nog een tijdlang blijft drijven; een van de P's overboord gooien in de hoop de twee andere te redden; of meteen beginnen bouwen aan een nieuw schip, waar *people, prosperity en planet* terug ademruimte krijgen, en dat bestand is tegen stevige stormen. De ARGUS-aanpak en het bijhorende rapport hebben materiaal aangereikt voor de derde optie. En alle actoren zijn meteen bevorderd tot mede-architect.

Bio

Jan Turf, zaakvoerder About Society cvba
Helga Van der Veken, Directeur ARGUS vzw
Januari 2014

ARGUS, het milieupunt van KBC en Cera, wil informeren en inspireren voor een duurzame, milieuvriendelijke samenleving. ARGUS trok Jan Turf van About Society aan om het proces van dialoog en visievorming te begeleiden. Een interne begeleidingsgroep bewaakte het proces en de inhoud van de ontwikkelde visie.